

AGNIESZKA STRYJECKA
Rzym, Lublin

Polonista pod rzymskim niebem.
Literatura polska obecna w programach wykładów
na dwóch rzymskich uniwersytetach:
„La Sapienza” i „Tor Vergata”

1

Obecność Polaków, a co za tym idzie i kultury polskiej we Włoszech, ma długą historię i na pierwszy rzut oka wydaje się tak oczywista, że nie warto o niej mówić. Ale czy poza tym pierwszym skojarzeniem, pierwszą myślą, że jesteśmy we Włoszech obecni, idą jakieś konkretne dane, liczby, nazwiska, fakty? Jak to się często dzieje, że zatrzymujemy się na poziomie intuicji, obiegowych prawd, życzeń. Jedną z takich obecnych w powszechnej świadomości prawd jest ta, że Polacy zawsze chętnie się przemieszczali, podróżowali dużo w celach turystycznych czy zawodowych oraz że emigrowali i emigrują w kilku atrakcyjnych kierunkach (m.in. właśnie na południe) i że w tych podróżach stają się ambasadorami własnej kultury. To (w dużym stopniu) prawda, ale trzeba pamiętać, że taka obecność podróżnika i jego bagażu kulturowego jest przemijająca, że turysta przyjeżdża i odjeżdża, pozostawiając wrażenia, zabierając ze sobą wspomnienia; że emigrant tęskni do kraju, zamyka się w gronie bliskich (także emigrantów) i kulturę opuszczonego kraju traktuje jak relikwię, którą niechętnie dzieli się z innymi. Czy w wypadku tak właśnie obecnej kultury możemy mówić o obecności jej w jakimś kraju, w innej kulturze?

Bardziej miarodajnym wskaźnikiem, na ile głębokie jest zakorzenienie kultury polskiej we Włoszech, będzie stale miejsce kultury, literatury i języka

polskiego w badaniach naukowych i w programach studiów uniwersyteckich¹. Obecnie polonistyka i lektorat języka polskiego istnieją w wielu włoskich ośrodkach uniwersyteckich. Najważniejszym z nich jest niewątpliwie Rzym, w którym działają aż dwie katedry polonistyki: na Uniwersytecie „La Sapienza” i „Tor Vergata”, i to je właśnie chcę tu przedstawić.

2

Na Uniwersytecie „La Sapienza” polonistyka została utworzona w roku 1929, jej twórcą i szefem był Giovanni Maver, który od początku zwracał uwagę na specyfikę i miejsce studiów polonistycznych na sławistyce. Uczony ten pozostawił następnie katedrę polonistyki w rękach swoich wychowanków, którzy, podobnie jak on, dbali o to, by polonistyka była samodzielnym kierunkiem, nie pomniejszając jej znaczenia jako części sławistyki.

Od 1995 roku szefem polonistyki jest prof. Luigi Marinelli, wielki znawca literatury polskiej, jej krytyk i tłumacz. Obszary literatury polskiej, którymi się zajmuje, są bardzo rozległe: od literatury staropolskiej po najnowszą, od zagadnień czysto polskich po kwestie porównawcze włosko-polskie, od poezji po dramat. Lista publikacji ciągle się wydłuża i pokazuje, jak zmieniają się zainteresowania tego badacza i do jakich kwestii powraca. Dla życia akademickiego najważniejsze jest pewnie to, że profesor zawsze chętnie spotyka się ze studentami, słucha ich pomysłów, pomaga rozwiązać problemy; studenci po wykładach profesora pozostają przy literaturze polskiej. Zainteresowanie studentów jest tak duże, że w tym roku utworzono drugą katedrę polonistyczną, katedrę języka polskiego, którą prowadzi prof. Monika Woźniak.

Polonistyka na drugim rzymskim uniwersytecie, „Tor Vergata” ma znacznie krótszą historię. Powstała w roku 1994, ale sam uniwersytet został powołany do istnienia w 1982 roku. Od 1998 roku kieruje katedrą prof. Marina Ciccarini, wybitna znawczyni stosunków włosko-polsko-rosyjskich. W jej pracach od samego początku dominowały zagadnienia porównawcze, jak chociażby w pracy dyplomowej obronionej na Uniwersytecie „La Sapienza”, na temat facycji rosyjskich i polskich XVII w. i ich zachodnich źródeł, głównie włoskich i łacińskich. W kręgu zainteresowań naukowych prof. Ciccarini mieści się krytyka i pamiętnikarstwo polskie XVI w., studia porównawcze rosyjsko-polskie dotyczące XVII w., literatura polska późnego baroku i oświecenia, romantyzm polski oraz literatura XX wieku. Prof. Ciccarini często

---

¹ Od redakcji: polonistyce włoskiej poświęciliśmy osobny numer *Postscriptum* – 2007, nr 1 (53).

bierze też udział w dyskusjach na temat polskiego kanonu literackiego, kwestii stale obecnej w badaniach i dyskusjach polonistycznych we Włoszech.

Ostatnio ukazał się w przekładzie polskim zbiór jej studiów pod tytułem *Żart, inność, zjawienie. Studia z kultury i literatury polskiej*, prezentujący skromną, ale charakterystyczną część jej dorobku naukowego.

3

W czasie rozmów z nauczycielami akademickimi z Polski padają często pytania o to, ilu jest pracowników na polonistyce, ilu studentów i dlaczego wybrali polonistykę itd. Trudno na te pytania odpowiadać, trudno zrozumieć odpowiedź komuś, kto funkcjonuje w polskim systemie uniwersyteckim. O tym, jak wygląda polonistyka na „La Sapienzy”, mówił prof. Luigi Marinelli na Pierwszym Kongresie Polonistyki Zagranicznej w 1998 roku w Warszawie. Katedra Literatury i Języka Polskiego na Uniwersytecie „La Sapienza” to kierownik katedry i lektor „z wymiany”, a na „Tor Vergacie” to jedynie kierownik katedry, bo tutaj lektorat podlega akademickiemu centrum nauczania języków obcych. Katedra (polonistyki, ale tak samo dzieje się w przypadku innych języków) proponuje wykłady z języka i literatury, zaś studenci wybierają te zajęcia, które mieszczą się w profilu ich studiów, a mogą to być kierunki o mniej lub bardziej enigmatycznych nazwach: „Literatury i języki współczesnego świata”, „Mediacja językowo-kulturowa”, „Przekładoznawstwo”, „Turystyka” itd. Zatem polonistykę stanowi kadra, a nie kadra i studenci, jak zwykle postrzega się kierunki studiów w Polsce. Należy dodać, że obecność na zajęciach uniwersyteckich nie jest obowiązkowa, co oznacza, że student może się pojawić pierwszy raz nawet dopiero podczas egzaminu! Z drugiej strony w systemie studiów, gdzie każdy układa sobie z dostępnych w danym roku czy semestrze przedmiotów swoją mozaikę interesujących go zajęć, dochodzi do takich sytuacji, że dwa czy trzy nawet kursy odbywają się w jednym czasie w różnych punktach miasta! Oczywiście zatem, że nie sposób w nich uczestniczyć. Zastanawia oczywiście, jak w tym systemie mają działać kursy języka – języka bowiem nie sposób się nauczyć bez uczestniczenia w zajęciach, lektura podręcznika gramatyki nie wystarczy.

Po zebraniu odpowiedniej liczby punktów z zaplanowanych zajęć student wybiera promotora, u którego chce pisać pracę, a co za tym idzie poświęca więcej uwagi dziedzinie, którą zajmuje się wybrany na promotora profesor. Prace dyplomowe zatem są jednym z podstawowych wyznaczników statystycznych statusu poszczególnych katedr.

Od roku akademickiego 1994/95 kierownik Katedry Literatury i Języka Polskiego na Uniwersytecie „La Sapienza”, prof. Luigi Marinelli prowadzi wykład z gramatyki języka polskiego, który wraz z lektoratem, prowadzonym przez lektora z wymiany kulturalnej, stanowi wprowadzenie do języka polskiego, natomiast z literatury polskiej ma wykłady zarówno kursowe, jak i monograficzne.

Wykłady kursowe zaplanowane są w cyklu trzyletnim i obejmują całe dzieje literatury polskiej, od średniowiecza do współczesności. Okresy i epoki literackie, stosunki polsko-włoskie w dziedzinie kultury i literatury układają się w historię literatury polskiej, dając podstawę do dalszych studiów polonistycznych, sławistycznych czy ogólniej – humanistycznych. Wykłady odbywają się w języku włoskim i dzięki temu są dostępne także dla studentów nieznających języka polskiego, zainteresowanych kulturą, literaturą polską; z kolei słuchacze znający język polski coraz częściej skłaniają się ku przekładowi. Wykłady monograficzne przeznaczone dla osób zainteresowanych bliżej literaturą polską dają okazję do przyjrzenia się wybranym problemom, zagadnieniom, sylwetkom literackim (Kochanowski, Sęp Szarzyński, Krasiński, Mickiewicz, Awangarda, Wat, Miłosz). Niewątpliwie wybór dokonany przez wykładowcę odzwierciedla jego własne kręgi zainteresowań i ma jednocześnie ogromny wpływ na ukształtowanie gustów polonistycznych słuchaczy, którzy mogą poświęcić więcej uwagi wybranym przez siebie obszarom literatury polskiej podczas seminariów („Tłumaczenie polskiej poezji współczesnej”, „Przekład teatralny: *Umarła klasa*”).

W ostatnich latach zmienia się charakter wykładów, mniej miejsca zajmują wykłady szczegółowe, monograficzne zaś coraz częściej wykłady z historii literatury prezentujące szeroki kontekst europejski omawianego zjawiska (awangarda polska i włoska, także na tle europejskim), niezbędny okazuje się też kontekst historyczny i kulturowy (literatura polska wpisana w panoramę literatury europejskiej). Taki typ wykładów bardziej odpowiada potrzebom studentów kierunku „Mediazione linguistico-culturale”, dla których w tym roku został przygotowany wykład na temat polskiej kultury materialnej 2. poł. XX w., w którym główny punkt ciężkości stanowiły obyczaje w kontekście najnowszej historii politycznej, gospodarczej, społecznej.

Na Uniwersytecie „Tor Vergata” kurs literatury polskiej prowadzony jest w dwóch modułach, z których jeden poświęcony jest historii literatury polskiej w cyklu trzyletnim, co zapewnia studentom zapoznanie się w ciągu

studiów z ważnymi zjawiskami z tej dziedziny; drugi modul koncentruje się na zjawiskach z pogranicza literatury i kultury, wpisując się w szerszą formułę studiów polskich. Niech za ilustrację posłużą tytuły wybranych wykładów z literatury polskiej prowadzonych przez prof. Marinę Ciccari in w ostatnich kilku latach:

- 2002/03 *K. Mieślowski i poeci Nowej Fali*.
- 2003/04 *Romantyzm polski i awangarda teatralna XX wieku*.
- 2004/05 *Jerzy Grotowski i „Księżę Niezłomny” Calderona/Słowackiego*.
- 2005/06 „Czysta forma” i „Tajemnica istnienia”: sztuka i przypadek od S.I. Witkiewicza do T. Kantora.
- 2006/07 *Teatr Sławomira Mrożka. Koniec ideologii*.
- 2007/08 *Podwójna wizja: tradycja literacka w twórczości Andrzeja Wajdy. Wyzwolenie i rewolucja: między romantyzmem a wiekiem XX*.

5

Od początku powstania polonistyki na Uniwersytecie „La Sapienza” studenci przygotowali ponad sto rozpraw o bardzo zróżnicowanej tematyce. W pracach historycznoliterackich zajmowano się literaturą polską od początków (*Sztuka i kultura w „Kronice” Galla Anonima*) po najnowsze zjawiska (*Manuela Gretkowska i polska proza postmodernistyczna*), obok rozpraw monograficznych (*Twórczość Juliana Kawalca, Herbert i tradycja antyczna*) istnieją i porównawcze (*Milosz i Elliot, Isaak Babel i Bruno Schulz*) oraz przekrojowe, umiejscawiające twórczość polskich autorów na szerokim tle europejskim (*Odkrywanie fantastyki naukowej z Lemem*). Pewną część rozpraw stanowią zwykle prace teatrologiczne (*Grotowski i jego „Księżę Niezłomny”, Recepcja Kantora po „Umarłej klasie”*). Dużym powodzeniem cieszą się zwykle tematy translatoologiczne, czy to analityczne (*O włoskich, angielskich i francuskich przekładach „Trenów” Jana Kochanowskiego*) czy też będące krytycznym przykładem literatury (*„Piękni dwudziestoletni”, „Pamiętnik z powstania warszawskiego”*).

Przykładowe tytuły czy raczej zagadnienia wybrane z tytułów prac podaje po polsku, prace powstają oczywiście, w języku włoskim, po włosku są dostępne czy to w archiwach, czy w wersji opublikowanej, gdyż wiele z nich to prawdziwe dokumenty poważnych badań naukowych i doczekały się publikacji.

Powodem do dumy są studium doktoranckie i powstające w Katedrze Polonistyki doktoraty, przynajmniej jeden rocznie, a w bieżącym roku akademickim nawet dwa, co w warunkach włoskich jest rzadkością. Poświęcając się studiom nad polszczyzną i literaturą polską, często w kontekście literatur

europijskich, zwykle włoskiej, rosyjskiej, badacze zyskują formację polonistyczną, a kontynuują swe badania już jako szefowie katedr polonistycznych na innych uniwersytetach włoskich.

W katedrze polonistyki Uniwersytetu „Tor Vergata” od roku 1994 powstało około 20 prac, pisanych pod kierunkiem prof. Mariny Ciccarini. Tematy prac – początkowo tylko magisterskich, a obecnie licencjackich i magisterskich – ukazują kręgi zainteresowań badawczych studentów i są to w dużej części kwestie związane z literaturą XX wieku: Młoda Polska (twórczość Wyspiańskiego i Przybyszewskiego) oraz literatura najnowsza (Mrozek, Świrszczyńska, Huelle); niektóre prace dotyczą teatru i kina (Grotowski, Kieślowski). Studenci prof. Ciccarini przygotowali też prace typu bibliograficznego (polonica w „Nuovi Quaderni”, inwentarz zbiorów polskich w bibliotece Uniwersytetu „Tor Vergata”). Powstają też prace dyplomowe innego typu, np. prasoznawcze – są one bardziej zbliżone do kierunku studiów polskich niż polonistycznych, ale także na tej uczelni takie studia zdobywają sobie coraz większą popularność, co znajduje odbicie właśnie w tematyce prac studenckich.

6

Bez przesady można powiedzieć, że biblioteki, a w szczególności biblioteki uniwersyteckie, stanowią odbicie zainteresowań naukowych pracowników i studentów, pozycje kupowane, zdobywane, zamawiane na potrzeby wykładów, seminariów, różnych kursów czy też niezbędne do prowadzonych badań pozostają potem do dyspozycji kolejnych pokoleń naukowców i studentów. Biblioteka uniwersytetu o tak długiej historii jak „La Sapienza” to prawdziwa skarbnica, a w niej warto zwrócić uwagę na zbiór polski. Tu, obok licznych przekładów włoskich z literatury polskiej, znajduje się imponujący dział literacki w oryginale, historia literatury polskiej, krytyka literacka, historia Polski i kultury polskiej, słowniki i encyklopedie, literatura popularnonaukowa, opracowania językoznawcze, a w końcu także podręczniki do nauki języka i słowniki dwujęzyczne. Ostatnio zbiory polonistyczne wzbogaciły się o liczącą ok. 5000 woluminów bibliotekę Witolda Zahorskiego, przekazaną na mocy testamentu Bibliotece Wydziału Studiów Europejskich i Międzykulturowych (SSEUCO).

Choć polonistyka na Uniwersytecie „Tor Vergata” ma zaledwie kilkunastoletnią historię, zbiory biblioteczne także tutaj istnieją i powiększają się syste-

matycznie. Wymagają usystematyzowania, czemu przysłużyła się także jedna z prac dyplomowych przygotowana pod kierunkiem prof. Mariny Ciccarini, stanowiąca katalog książek po polsku oraz włoskich tłumaczeń pozycji polskich w Fondo Gambacorta (1200 woluminów) i Fondo di Sarra (1300).

7

O tym, że literatura polska jest na stałe obecna w programach uniwersyteckich, w nauczaniu, w studiach najlepiej świadczy fakt, że to tu, w Rzymie, powstała *Historia literatury polskiej* przygotowana po włosku, dla włoskiego studenta, badacza, czytelnika. Jest to praca zbiorowa pod redakcją Luigi Marinello, wydana w 2004 roku, w której dziesięcioro włoskich polonistów przedstawia literaturę polską w kontekście literatury europejskiej, głównie włoskiej, podkreślając z jednej strony jej specyfikę, wyjątkowość, z drugiej zaś ukazując ją jako jedną z literatur europejskich, o wielu cechach wspólnych z literaturami innych krajów i języków, wyrosłą w kulturze i tradycji europejskiej. *Historia literatury polskiej* została ostatnio przetłumaczona na język polski (ukáže się niebawem nakładem Ossolineum) i niewątpliwie stanie się pozycją ważną w nauczaniu historii literatury polskiej na polonistykach zagranicznych oraz ciekawym punktem odniesienia dla polskich historyków literatury.

Obecność literatury polskiej i języka polskiego na rzymskich uniwersytetach charakteryzuje się tendencją do wychodzenia poza mury uczelni, najlepszym tego dowodem jest rocznik „pl.it” powstały z inicjatywy polonistów, ale angażujący badaczy, pisarzy, osoby publiczne zajmujące się na różne sposoby sprawami polskimi. „pl.it rassegna italiana di argomenti polacchi” to periodyk dotyczący spraw polskich, nie polonistycznych. Przybliży on włoskiemu odbiorcy kwestie społeczne, kulturowe, historyczne, ekonomiczne, ale nie pomija oczywiście kwestii artystycznych, w tym literackich, aczkolwiek nie dominują one tematycznie, dopełniając obraz Polski przygotowany (głównie przez Włochów) dla Włochów. Pierwszy numer rocznika, z 2007 roku, w podtytule zapowiadał: *Polska – między tożsamością narodową a przynależnością do Europy*. Drugi tom, z roku 2008 skupiał się na kwestiach objętych wspólnym hasłem: *Polska 1939–89: „czwarty rozbiór”*. W najbliższym czasie ukáže się trzeci numer, czy raczej tom, bo to każdorazowo jest pozycja obejmująca ok. 600 stron (!) rocznika i tym razem będą to artykuły dotyczące spraw najnowszych, a podtytuł brzmi: *1989–2009: nasza Polska*.

„pl.it” spełnia niezaprzeczalnie wielką funkcję informacyjną, propagandową, przybliża Polskę, polskie sprawy odbiorcy włoskiemu, który często z powodu bariery językowej sam nie może dotrzeć do interesujących go kwestii – teraz zaś ma do dyspozycji kompendium obejmujące 2200 stron, które z każdym rokiem dostarczy mu tych wiadomości, analiz, materiałów jeszcze więcej.

Literatura

- Marinelli L., 2001, *O polonistyce na Uniwersytecie „La Sapienza”: krótka historia, niektóre dane oraz kilka perspektywicznych myśli*, w: Dubisz S., red., *Polonistyka na świecie*, Warszawa.
- Stryjecka A., 2007, *Lektorat polski w Rzymie „La Sapienza”*, „Postscriptum”, nr 1.
- Swat D., 2007, *Polonistyka na Uniwersytecie „Tor Vergata”*, „Postscriptum”, nr 1.

Agnieszka Stryjecka – absolwentka polonistyki KUL. Od 1994 r. pracuje w charakterze lektora języka polskiego jako obcego (Kluż, Szkoła Języka i Kultury Polskiej KUL, Rzym). Dla studentów początkujących przygotowała podręcznik, używany na kursach języka polskiego na KUL-u. Jest egzaminatorem Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego.